

Primavera 2018

Alexandre Plana, escriptor prolífic i traductor ocasional

Pep Sanz Datzira

Des del final del segle XIX els propòsits de regeneració i europeïtzació endegats pel modernisme i, més tard, la progressiva institucionalització que el noucentisme va dur a la pràctica compartien una atenció decidida cap a les literatures en altres llengües. Els anhels de modernitat s'expressaven, en gran mesura, per la voluntat d'equiparació de la literatura catalana amb la resta de tradicions literàries del continent. La florida extraordinària de traduccions d'ençà del tombant de segle –que va materialitzar-se en col·leccions de referència i que va trobar en les primeres plomes del país els traductors més destacats– n'és un símptoma definitiu. Dels Goethe de Joan Maragall a les traduccions teatrals de Pompeu Fabra, i de la «Biblioteca Popular de L'Avenç» a la «Biblioteca Literària» de l'Editorial Catalana, dirigida per Josep Carner, el balanç de literatura universal anostrada en aquells anys és, fet i fet, una pura meravella.

Com és sabut, bona part de la vida i de les relacions literàries es coïen, durant les primeres dècades del segle XX, entre els torterols de fum i les corbates de la tertúlia de l'Ateneu. Un dels seus conversadors més respectats –potser també dels més discrets– va ser Alexandre Plana (Lleida, 1889 – Banyuls de la Marenda, 1940), a qui s'atribueix el paper de mentor i conseller de joves escriptors en germen, el més il·lustre dels quals va ser Josep Pla, agombolat, apadrinat i esperonat pel seu tutor. A la condició de narrador, de poeta i de crític d'art, de cinema i de literatura, cal afegir-hi la tasca de mediador i de divulgador d'autors i textos d'altres tradicions. Va exercir de crític i articulista a *El Poble Català*, *La Vanguardia*, *Iberia*, *Quaderns d'Estudi*, *La Publicitat* i *Mirador*. A les pàgines de *La Revista* va donar a conèixer la seva escassa obra com a traductor. La capçalera, dirigida per Josep M. López-Picó, activa del 1915 al 1936, era una àgora privilegiada per a la traducció de poesia d'arreu. Li devem, en bona mesura, la introducció d'algunes mostres dels poetes d'avantguarda durant els anys de la Gran Guerra, sovint

gràcies al bon ofici del jove Joaquim Folguera. La contribució d'Alexandre Plana a la divulgació de poesia de l'última fornada va concretar-se en algunes versions de Giovanni Papini, Guido Gozzano i Francesco Gaeta durant el 1918 (números 62, 68 i 75, d'abril, juliol i novembre, respectivament). De tots tres, l'únic autor que ha tingut una mínima difusió en català ha estat el torrencial Papini, de qui Agustí Esclasans va traduir el *Sant Agustí*, publicat als «Quaderns Literaris» el 1936. Alexandre Plana va publicar a *La Revista* la traducció de dos poemes. La «VIII Poesia», reescrita en català, sonava així:

Quadern blanc encara, principi del dia
verge contalla, primera fulla,
que no es parli del retorn.
D'un cim anem a un altre cim.

Clara de fulles tendra verdor
odor tèbia del cant per les vies,
recompenses a la meva grandesa
coronada de gelosies.

Mai com en aquesta nova matinada
amb cor novell martella el meu pas
el carrer que el meu cos ja retroba
entre les parets gravades de pedra.

Març empeny d'esma: me giro
al meu entorn, com si fos senyor del desert;
en el buit silenci m'escolto
parlar convençut, amb franquesa.

A la fi, isolat i per sempre,
content i lleuger, la cigarreta en els llavis,
fora de ço que és ver i ordinari
me'n vaig a on res de mi cura.

Fito cada cosa que esguardo,
les parets i les ombres, i la claror dels llums,
sol respiro i abraço
sense temença que el sol me recremi.

De mi mateix sóc l'amat i l'amant,
el llavi contra el llavi s'estreny,
una mà contra l'altra, febrosa,
tot jo sóc per mi sol posseït.

No som pas parella: naixia
l'un de l'altre, del meu propi amor,
jo sóc el qui res no recerca,
satisfet gairebé de ma fúria.

Perdut en un esplai de la fantasia
no hi ha horitzons a la meva mirada,
damunt de la terra, que és meva,
i tota ella en el meu front refermada.

L'aire del cel a la cara m'arriba
ardent de la voluntat que es rebel·la,
donem a la meuca, en desfer-se,
un darrer aire com de majestat.

En finir, però, la diada
i en trobar, fred i las, el buit de la vida,
en la mig'ombra del retorn, tota pàl·lida
sóc el trist malanant que ningú mai no mira.

El desencant i el pessimisme de Papini, que acabada la Primera Guerra Mundial el van fer mudar d'un ateisme fervorós a un catolicisme abrandat i heterodox que va publicitar oportunament amb la *Història de Crist* (1921), contrasten amb la lírica de Francesco Gaeta, que en paraules d'Alexandre Plana és autor d'una «poesia que lliga tota la vida sentimental amb la vida exterior de les coses, amb la llum de cada hora del dia o amb el moviment de cada arbre en el vent. Poesia que mossega la polpa que hi ha en les paraules, i que n'arrenca una llarga ració musical». El «VIII Sonet» i «El setembre a Nàpols» són dos dels tres poemes que Plana va dur al català:

EL SETEMBRE A NÀPOLS

VIII SONET

Si a l'ombra de la porta tu
m'esperes
sota dels rínxols ets tota tu un
somrís;
se't fan en la blancor del rostre
llis
dos clots que semblen dues
primaveres.
Les dues mans entorn del cap, et
gires
en el balcó i perquè jo et senti, a
dins
estossegues, i arrenques
gessamins:
no vols que vegi que per mi els
collires.
La força de l'encís és encantada:
lenta m'atreu d'un giravolt sens
fi.
I els ulls se m'omplen del teu or,
o fada!
Dic a la son: o, triga de venir,
perquè jo hi pensi tota la
vesprada,
qué és més dolç el pensar-hi que
el dormir.

Carro rabent de la lluna enlairada
que esboranca núvols talment com
a síndries
obertes en les terres joioses
quan la gent pels camins
remoreja!
Les ocellades amb un crit vagarívol
cobegen els préssecs, els raïms i
les figues,
i les muntanyes de terra
esponjosa
on els pans en el vent es
refreden.
Blaus dematins quan vora de
l'orgue
un chor de dones canta a la Verge,
i els vidres del convent es
coloren
amb les colors més fresques
del cel!
Potser són els bells dits d'algun
àngel
que de l'esperit en toquen les
cordes?
i l'esperit pel cel es perdria
com el sol enllà les
muntanyes.

La mostra de tres escriptors italians contemporanis (Papini, Gaeta i Gozzano) s'afegia a la petita tria de lírica italiana clàssica que Plana

havia publicat en números anteriors de *La Revista*, i que comprenia poemes de Jacobo de Lentini, Cecco Angiolieri, Guido Guinizelli i Pier della Vigne, agrupats sota l'epígraf «Primitius italians» (números 8 i 10, de gener i febrer del 1916), als quals va afegir, un any després, la traducció d'un fragment del primer acte d'*Aminta*, de Torquato Tasso (número 32, gener del 1917).

L'escassa obra del Plana traductor dona preferència absoluta al vers: paral·lelament a la publicació de les versions de l'italià, va donar a conèixer un fragment de *Bethsabé*, una dramatització en vers de la història de la seducció del rei David, que després d'algunes publicacions fragmentàries en revistes, André Gide havia editat en volum el 1912. Cinc anys després, Plana va publicar-ne un fragment a *La Revista* (número 41, juny). El seu interès per l'escriptor francès era molt destacat i sembla que se centrava, sobretot, en l'obra assagística. A partir de la lectura de Gide, Plana va divulgar entre els seus lectors un autor com Rabindranāth Tagore, que havia estat traduït pel capitost de la *Nouvelle Revue Française*. Aquesta revista, a redós de la qual va néixer carregat de bons auguris un gegant editorial com Gallimard, era l'irradiador principal de capital simbòlic a l'esfera francesa: allò que passava per la *Nouvelle Revue Française* entrava a l'arena literària parisenca i, per extensió, europea, amb molt bon peu; és a dir, amb certes garanties d'èxit. Al *Quadern gris*, Josep Pla no s'estava de recordar la predilecció del seu mentor pel grup que, des del 1909, però encara amb més força després de la Primera Guerra Mundial, va esdevenir una mena de far ineludible per a molts escriptors: «[Plana] és un gran devorador de la revista del gran món intel·lectual: *La Nouvelle Revue Française*. Té el gran defecte que vaig notant en totes les persones que llegeixen massa seriosament aquesta revista: el defecte de confondre les coses secundàries amb les coses principals.»

Confós o no, el poeta noucentista que fou Plana, el crític amatent i interessant en una gran diversitat de temes i disciplines, el prosista poètic d'*El mirall imaginari* (1925) i el traductor ocasional de poetes italians va deixar una empremta definitiva en creadors i lectors de la seva generació. Exiliat a França des del 1937, va viure els últims temps al Rosselló. Havia començat a preparar un nou llibre, *Poemes*, que va quedar inèdit, però que el 1945, cinc anys després de morir, el seu cercle més proper va encarregar-se d'editar. Josep M. de Sagarra va escriure-hi el sonet «A Alexandre», que servia de

dedicatòria. Les il·lustracions d'Emili Grau Sala conferien al llibre, publicat pulcrament a París per Eduard Ragasol, un valor objectual molt notable. Va preparar i prologar el volum Just Cabot, que amb una perspectiva clarivident observava: «Quan s'escriurà la història de la literatura catalana contemporània, si el seu autor es basa solament en els textos, el nom d'Alexandre Plana hi figurarà com l'autor de mitja dotzena de llibres i d'una colla d'articles de crítica. Però el qui l'ha conegut, el qui ha freqüentat els medis literaris catalans i els ha vistos entre bastidors, sap que l'acció d'Alexandre Plana no es limita a una tan relativament petita producció.» El nom i la memòria de l'escriptor, tot i les escasses reedicions i alguns estudis que se li han dedicat, van quedar, com els de tants contemporanis seus, diluïts entre la boira d'un exili definitiu, que molts havíem cregut irrepetible.

Referències bibliogràfiques

Pla, Josep. *Quadern gris*. Barcelona: Destino, 1966.

Plana, Alexandre. *Antologia de poetes catalans moderns*. Barcelona: Societat Catalana d'Edicions, 1914.

—. *Poemes*. París: E. Ragasol, 1945.

—. *Teoria i crítica del teatre*. Barcelona: Publicacions de l'Institut del Teatre: Edicions 62, 1976.

—. *Les valors del nostre renaixement*. Barcelona: Edicions 62, 1976.